

Образ Херсонщини в художній літературі

Досі сниться метелиця маю,
Завірюха херсонських вишень.
Золоті її очі впивають
Степовий необмежений день
С.Маланюк

Вітчизняне й світове письменство протягом багатьох століть не оминало увагою нашої малої батьківщини – північно-західного Причорномор'я, за яким від порубіжжя XVIII-XIX ст. – аж до початку XX ст. закріпились найменування Херсонська і Таврійська губернії (місто Херсон, засноване 1778 року, стало центром губернії в 1803 р.). Осердям цих двох великих територій, що нині залишилися тільки на історичних картах, був регіон у пониззі Дніпра. Саме на його теренах сформована теперішня Херсонська область, заснована 1944 року в розпалі Другої світової війни. Ця сучасна адміністративна одиниця увібрала як частину правобережних земель – історичної Херсонщини, так і лівобережжя – давньої Таврії. Тому не випадково на тлі сьогодення спостерігається тенденція до ототожнення цілком різних у минулому понять Херсонщина і Таврія. І коли говорять про «образ Херсонщини» в творчості письменників, то часто мають на увазі як правобережно-історичний формат цього поняття, так і його сучасний таврійський сегмент.

Серед найдавніших згадок про наш край, поетично названий Білобережжям, та старовинних свідчень про особливості його природи, історії, побуту і традицій місцевого населення слід назвати насамперед античні полотна та фольклорні перлини, що прийшли з глибини століть. Геродотове бачення Гілеї (Лісистої країни в Нижньому Придніпров'ї) й Гомерові описи Причорномор'я в його поемному епосі дають уявлення про веледавне обличчя українського Півдня.

У фольклорі українців здавна присутні образи Дніпра і Бога (Південного Бугу), Чорного та Азовського морів, Великого Лиману (Дніпро-Бузького лиману), Сиваша (Гнилого моря), Олешок, Тавань-города, острова Гендрова (нині Гендровська коса), Гарда (Буго-Гардівської паланки) та ін. Терени, що увійшли до Херсонської губернії та сучасної Херсонської області, широко відображені в думках («Самійло Кішка», «Отаман Матяш старий») та піснях («Ой над Бугом над рікою», «Ой за річкою та й за Синюхою», «Смерть козака на долині Кодимі», «В одно врем'я під Єлисаветом много орлів ізліталось»), переказах та легендах («Велика і Мала Лепетиха», «Макітрина балка», «Легенда про Семенів Ріг», «Легенда про Семена Скалозуба»). Наприклад, у думі «Самійло Кішка» зустрічаємо епізод, як козаки «на Лиман-ріку іспалили, / К Дніпру-Славути низенько уклоняли» [25, 54].

А в думі «Про Хмельницького Богдана смерть, про Єврася Хмельниченка і Павла Тетеренка» фігурує Приташличчина (північ губерніальної Херсонщини), пов'язана з діяльністю запорозького лицарства та його очільників: «Як будеш немного Ташликом-рікою гуляти, / На бубни, на цурочки вигравати, / Дак будеш отця живого заставати»; «А як будеш много Ташликом-рікою гуляти, / На бубни, на цурочки вигравати, / Дак не будеш отця живого заставати...» [25, 88]. У думі «Отаман Матяш старий» змальована місцевість біля злиття Південного Бугу та Савранки (в просторіччі Самарки). Твір констатує наслідки іноземних навал на Південну Україну: «На усті Самари-Богу, / Семенова козацького рогу, / Усі поля самарської пожарами погоріли; / Тільки два терни-байраки не горіли, / Що під собою гостей великих іміли» [25, 65].

Подібні описи можна знайти в літературних текстах порубіжжя XVIII-XIX ст. До цього періоду належить поезія Антона Головатого «Ой, боже наш, боже, боже

милостивий...», що стала в ті часи популярною народною піснею. Її автор – старшина і писар нової Запорозької Січі, капітан російської армії, пізніше військовий суддя й отаман Чорноморського козацького війська на Кубані – в цьому творі веде мову про нелегкі часи українського лицарства після зруйнування Січі (1775): «Служили вірно в полі і на морі, / Та остались убогі, босі й голі» [24, 86]. До переміщення на Тамань козаки перебували на землях, що належать до сучасних Одещини, Миколаївщини та Херсонщини. Це й зафіксовано у вірші А.Головатого: його герої-козаки отримали «Дністровий і Дніпровий лимани», щоб там господарювати-володарювати – «в них добувати рибу, справляти каптани» [24, 86].

Краєвиди нашого регіону знаходимо в літературних інтерпретаціях багатьох романтиків, що кохалися в героїчних мотивах козацької минувшини. Ось відомі кожному українцеві рядки з «Тарасової ночі» (1838) великого Кобзаря, котрі тематично стосуються наших теренів: «Встає хмара з-за Лиману, / А другая з поля, / Зажурилась Україна – Така її доля!» [27, 20]. Через наш край запорожці виступали на Туреччину, щоб визволити з неволі співвітчизників, тож у поемі «Іван Підкова» (1839) Т.Шевченко так омісцєвлює й конкретизує один з етапів козацького походу на ворогів: «Чорна хмара з-за Лиману / Небо, сонце криє. / Синє море звірюкою / То стогне, то виє, / Дніпра гирло затопило...» [27, 55]. З цими ж географічними символами нашого регіону пов'язуються події Кобзарєвої поеми «Гамалія» (1842), пов'язані з долею українських невільників у султанській Туреччині та спробами співвітчизників визволити бранців з полону: «І море ревнуло Босфорову мову, / У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові / Ту ю журбу-мову на хвилі подав» [27, 150]. Але якщо в даному творі змальовано успішний похід козацтва на ворогів, то в поемі Т.Шевченка «Невольник» (1845) оборонці України, що линуць «за Тендер погуляти, / Турка пошукати», більшістю гинуть.

Слід відзначити, що тема Дніпро-Бузького лиману (Великого Лиману) досить широко розроблена в поезії XIX-XX ст. Ці блакитні простори оспівували М.Чернявський («Гроза», «Карзоаз Ольвійський»), Дніпрова Чайка («На лимані»), М.Лисянський («Корабелі»), О.Полішкарів («На світанку юрмляться блакитні тумани...»), М.Вінграновський («Лиманський Гайявата», «Дума про Британку», «В кукурудзинні з-за лиману...»), «Пришерхла тиша – сіра миша...»), Л.Костенко («Пливли ми ввечері лиманом...»), Д.Кремінь («Над лиманом»), В.Бойченко («Ти смійся, світе...»), «Миколаїв»), В.Гончаренко («Лиману лимонне свічадо...»), І.Баклицький («Над лиманом»), А.Бенер («Коромысла дымов над лиманом»), М.Божаткін («Песня о корабельном крае»).

Козацька історія краю звеличена в історичних романах М.Лазорського («Патріот»), С.Добровольського («Очаківський розмир»), О.Глушка («Кінбурн»), Ю.Мушкетика («Яса»), поезії С.Тельнюка («Гаркуша»). Дореволюційна Херсонщина і Таврія живописуються в творах Л.Толстого («Не можу мовчати»), М.Горького («Помста»), Л.Раковського («Адмірал Ушаков»), П.Ходченка («Перегорнуті сторінки») та ін.

Події перших десятиріч XX століття, що увиразнили історичне обличчя краю, закарбовані в романах Ю.Яновського («Вершники»), Ю.Смолича («Світанок над морем»), повістях В.Красильщикова «Інтендант революції», А.Дніпровського («Їх водила молодість»), О.Лукіна та Д.Поляновського («Співробітник ЧК»). Упізнаванними є описи регіону в творах Івана Дніпровського («Яхта «Софія», «Яблуневий полон»), К.Паустовського («Вишня і степ»), С.Крижанівського («Два Херсони»), Л.Куліша («На молодих вітрах»)

Сучасність і ретроспекції Нижнього Подніпров'я та Побужжя оживають у віршах М.Нагнибиди («В останню мить свого життя...»), В.Бойченка («Фортечний арсенал», «Запорозький Гард», «Мертвовод»), Так, перший з названих авторів, закоханий у південноукраїнський простір, мріє в кінцевій хвилі свого буття потрапити саме сюди («Метнись, як чайка, до злиття Дніпра і Бугу», «метнись, мов чайка, в дивосвіт Дніпра і Бугу»).

У багатьох літературних полотнах відображено минуле й сучасність південної перлини – міста Херсона. Сотні авторів різних часів оспівували його мальовничі прикмети, описували життя й побут городян. У творі поета-аноніма «Плач київських монахів», датованому ще 1786 роком, уже згадується місто Херсон (через вісім років після його заснування) як місце для відбування покарання засудженими. Герої твору – ченці – скаржаться на прихід лихих часів, коли вони втрачають пільги, всілякі маєтності («нині не тоє», «улетіло от нас все время золотое»), а тому мусять шукати виходу зі скрути, рятівних заходів, за які «не пошлють далі работать, как в Херсоні» [24, 218].

Описи губерніяльної Херсонщини можна знайти в творах багатьох вітчизняних класиків. Так, у повісті І.Нечуя-Левицького «Микола Джеря» наведено розлогі характеристики херсонських степів, якими мандрують утікачі-кріпаки з метою дістатись до Бесарабії, щоб там пожити вільніше і вже не потрапити до рук свого свавільного пана. Ці картини значно відрізняються від замальовок Надросся з його буйною розкішною природою, яка ніби припрошує працювати на цій благословенній землі. Але кріпаки, доведені до відчаю і стихійного протесту, змушені залишати ці щедротні регіони в пошуках кращого життя й порятунку від поміщицької наруги. «Багато степових херсонських сіл поминули бурлаки. Вони бачили села й степові, голі й опалені гарячим сонцем; бачили села понад невеличкими степовими річечками, де вже зеленіли верби, садочки і навіть виноградники; бачили здорові багаті німецькі колонії з довгими рівними вулицями, з домами на два поверхи серед зелених садків та виноградників» [20, 163].

Для поета О.Баласогла це пустельний край («Херсон, Херсон, / Степная глушь»). А для його сучасника Д.Марковича – це суворий простір, який випробовує людину на міцність тіла та духу. Про трагізм долі дітей-зlidарів, їхню поразку в непосильному двобої з жорстоким світом повідав цей митець у своїх таврійських оповіданнях “Шматок” та “У найми” (1888), в яких широко використані матеріали з місцевого життя, створені колоритні образи земляків, наведені розлогі описи природи нашого краю. Перед читачем постають похмурі замальовки чаплинських степів і Присивашся, що суголосні безрадісним настроєм героїв.

У оповіданні “У найми”, що має підзаголовок «Образок з життя Дніпровського повіту 1887-8 року», репрезентовано таврійське лівобережжя нашого регіону: «Нема краю широкому, вільному степу! Простягся він рівний-рівний від кучугурів Дніпрових аж до самого Сиваша, уперся в його, став неначе на годину, а далі перекинувся через Сиваш, задавив його своєю величезною рівнотою і простягся вже вільно далі й далі, зачепив річечки Молочну, Дін і пропав десь... Коло самого моря лежить він – неначе залицяється з ним, широким і таким же вільним,- як два брати, один тихий, до оселі прихильний, а другий – ворог хати... Від Дніпра степ хороший, коло Сиваша – понурий, білястий, з лисинами. Та й не диво йому засумувати коло такого сусіди» [18, 84]. Від загальних картин степових просторів автор переходить до фіксації прикмет голодної пори в Присивашші. «Цей рік великий бог не хотів глянути на степ широкий своїм милостивим оком; прогнівили його, милосердного, одвернув лице своє, і в той мент мертвим вітром повіяло... Все, що з весни потяглося з землі багатої, все зразу стало умирать. Вітер з схід сонця віяв, дув немилосердно, лютував як хотів, усяку билинку, стеблину зв’ялив, зсушив. Зелений хліб вийшов з землі травицею розкішною, неначе килимом уквив степ; повіяв сердитий вітер – і травиця звернулася у дудочку, зав’яла, головоньки схилила додолу, пожовкла – і вмерла навіки... Курай колючий та живучий, перекотиполе чудовне та летюче – від того вітру повмирили, і на Іллю святого степ почорнів, неначе ярина восени, сірою землею як попелом вкрився. А чоловік, хлібороб, сльозою гіркою вмився» [18, 85]. Невипадково все в природі нагадує про смерть, хвиля Гнилого моря «важка, сива, як мертве око», а земля, хатки й саме небо жовті, наче мерці. «Голод у селі. Страшне слово!...» - ця констатація ніби передвіщає трагічний розвиток подій: у багатодітної удовиці Ганни немає можливості утримувати родину, тож слідом за сином-підлітком Степанком вирушає на пошуки заробітку в зимову стужу й маленька донька Марися,

котра по дорозі замерзає. У творі згадуються Каховка, Чаплі (Чаплинка), господарство землевласника Фейна – центри, до яких линула робоча сила, зосібна й місцевих злидарів.

Прикмети різних місцевостей Таврійської та Херсонської губерній широко репрезентовано в доробку Дніпрової Чайки (Л.Василевської-Березіної). Це численні описи степу і моря, життя й побуту південців. Побачивши світ у родині священика з села Карлівки (Лікарського), що належало до Ананьївського повіту Херсонської губернії (нині селище Зелений Яр Доманівського району Миколаївської області), Дніпрової Чайка назавжди закохалась у рідні простори, захопилась минувиною й сучасністю свого краю. Мала батьківщина озивається з багатьох її поезій, віршів у прозі, оповідань, автобіографічних нотаток.

Твір Дніпрової Чайки “Вісточка” (1883-1884), що увійшов до одеського альманаху “Нива” (1885), своїм незвичайним колоритом змушує мимоволі згадати баладний доробок Л.Боровиковського (“Молодиця”), Т.Шевченка (“Причинна”): “дметься Дніпр горою”, “сивий місяць, наче чабан, виглядає з хмари”, “буйні хвилі берег укривають”, “реве вітер, аж до хвилі верби нахиляє” та ін. А проте балада є безпосереднім відгуком авторки на цілком реальні події з життя рибалок Причорномор’я, зокрема, мешканців села Збур’івки у гирлі Дніпра, що славиться як батьківщина мореходів. У цій місцевості письменниця провела чимало своїх дитячих літ, була добре знайома з рибальським побутом і звичаями. За статистикою, лише в одному 1886 році в Чорному морі загинуло понад 50 дніпровських суден [14, 399], що свідчило про правдивість балади. Саме подібний факт і став основою твору: це смерть слобідського шкіпера Левка під час шторму та її трагічні наслідки для рибалчиної родини. Головна увага приділяється відтворенню переживань і невтішного горя дружини загиблого Параски та дітей-сиріт. Шкіпера Левка поетеса наділяє рисами, притаманними саме баладним персонажам: одчайдушністю, сміливістю, нехтуванням будь-якою небезпекою. Загибель морехода і тужіння Параски-вдови авторка подає в суто романтичній манері з використанням відповідної атрибутики: про “погибшу душу” Левка “співа Чорне море”, “прилетіла Вісточка проклята Сірим пугачем з-за моря” [10, 25]; “Стогне вітер, чайка скиглить, Серце надриває,- Бідна вдова з сиротами Долю проклинає” [10, 26]. Послугуючись засобом художнього паралелізму, Дніпрової Чайка відтворює безмежну розпуку, що охопила душу жінки: “Реве вітер, аж до хвилі верби нахиляє – Бідну вдову люте горе Додолу згинає” [10, 26].

У вірші «На лимані» (1886) поетеса змальовує чудову картину Причорномор’я, послугуючись миттєвими враженнями ліричного героя від зустрічі з рідною природою (“Ой широко лиман розливається, / Верболозом кругом він квітчається”; “Над ним сонце ясне усміхається / І по хвилях вогнем розсипається”).

У поезії “Степова билиця” (1887) Дніпрової Чайки репрезентувала різьочу картину нелюдських умов животіння одного з багатьох таврійських наймитів-підлітків, що в муках від голоду й холоду вмирає на тлі буряної ночі, доглядаючи незчисленні отари-шматки бездушного хазяїна – німця-мільйонера. Основою твору став дійсний факт із судової практики друга поетеси – відомого юриста й письменника Д.В.Марковича, що в 80-х рр. жив і працював на Херсонщині. Ця подія дуже вразила обох літераторів, і, як наслідок, виникло своєрідне творче змагання митців. “Ми з ним (Д.Марковичем – І.Н.) писали навипередки, - згадувала Дніпрової Чайка, - “Степова билиця” звалось у мене, “Шматок” у його. У мене – віршем, у його – прозою” [2, 14]. Прониклива поетеса зуміла тонко відтворити гнітючий душевний стан юного вівчара Івана, його відчай і мрії про задоволення звичайних дитячих потреб у їжі й теплі. Проте для малого наймита ці сподівання практично нездійсненні. Натуралістичні подробиці, до яких удається Дніпрової Чайка, щоб передати жахливий фінал долі хлопчика-трудолюбця, слугують контрастом до безхмарного й безкарного існування його хазяїна – великого таврійського землевласника, який і надалі “Іванів наймає” і наживається на їхній праці та дешевій силі. Твір приваблює своїм демократизмом і мальовничістю в описах причорноморського степу.

Культ природи, захоплення південноукраїнським околom супроводив поетесу від самих її творчих витоків. Ще в ранньому вірші “Степ” (1882) ліричний герой замальовки сприймає рідний простір за велетенський храм з блакитним куполом (“небо кругле, наче баня, / Синє та глибоке, / А з його на землю любо / Зорить сонце-око”), чим уподібнюється героєві-пантеїстові з поезії М.Чернявського “Шумлять шовки зелених нив...”, подивованим довколишністю: “І я не знаю, що твориться: Чи в храмі я? Чи сам я храм?” [24, 23]. В обох митців споглядання рідних краєвидів пробуджує екстатичне відчуття єдності з світом. Цей зв’язок уловлюється на рівні підсвідомості, фіксується в миттєвих враженнях і настроях. “Аж серце німіє!” [9, 47] – так передає Дніпрова Чайка душевний імпульс, реакцію героя-степовика на побачену картину. Щоденно, щохвили йому доводиться перебувати під владою цього урочисто-величного простору, сакралізованого безмежжя. Але тільки тепер, в даний момент, відбулося відкриття цієї істини, означене щемом серця. У вірші наведена колоритна замальовка Таврії з її рослинним і пташиним світом, з характерними господарчими прикметами: “Підпадьомка перепілка, / Жайворонки грають, / По траві, неначе пані, / Дрохви похожають”; “Вітер тихий та пахнючий / По степу гуляє / І самотні могили / Звістками єднає”; “Де-не-де забовваніє / Сирота-кошара, / Недалечко округ неї / Розляглась отара...” [9, 46-47].

Горьківський мотив “Хай сильніше вдарить буря!”, відчутний у багатьох прозових творах Дніпрової Чайки, відлунює в написаній у Херсоні імпресіоністичній мініатюрі “Плавні горять” (1902). Образ священного вогню очищення, громадська активність ліричного героя, пристрасна жага до діла протиставляються в творі міщанській заскорузлості та байдужості. Ось яким постає в мініатюрі нічний Херсон початку ХХ століття:

«Таємничо ніч спустилася над город, придушила в хмарах місяць, погасила дрібні зорі, притлумила рухи й звуки, - мов мерця сукном жалобним, чорним покривом укрила задрімавший тихий город.

Сподіваючись на місяць, ощадні городяни ліхтарів не засвічають, лиш разками золотими сяють вулиці крамничі, а останні безпорадно потопають у мороці. Рух денний, їзда і гомін – все одлинуло, мов хвиля, і гуде отам далеко, де ще вікна сяють світлом; тут же, в мороці густому, лиш виття собаки чути, лиш ходу самотню часом та нявчання пожадливе невгаваючих котів. День півсонно проморгавши, город твердо засинає, а наразливая думка серед темряви і тиші у безсонні морить душу, сушить мозок непокоєм» [8, 150].

На противагу сонному й цілком індиферентному місту («за шибамі не чути ні тривоги, ні співчуття»), лівобережжя «по той бік Дніпра старого» не спить, озивається потужними пожежами – відповідями на виклики епохи. Твір надихнутий реальними подіями – соціальними заворушеннями серед таврійського селянства в перші роки нового століття, передає всю велич грізної стихії палаючих плавнів, що сприймається як символ боротьби, на яку вже піднімався народ у різних куточках імперії. Авторка точно передає суспільні настрої, передреволюційну атмосферу. Вона пристрасно кличе сучасників “до самопожертви, до величної звитяги”, активного протесту проти “мороку” й “темряви” – втілення чорних сил царату.

А ось опис цієї ж знайомої херсонцям місцевості у поезії в прозі «Гармонія». Авторка знову звертається до переваг імпресіоністичного письма:

«Весна, Дніпро розлився, поняв низькую плавню і буйно розганяє свої брудні хвилі: то в глинясту грядку сердито плеще, то злизує пісок на косах, то репетує на заборах. Часами виринають з-під брудних хвиль старі куниці комишу, зелені верби силкуються ще випростать зелене гілля з-під наплаву. І там, і тут пливуть дошки, солома, сіно та сірі клапті піни – усі признаки пійми. І гнівно, й владно, і весело гримлять бурхливі хвилі білогриві.

А небо ж то таке глибоке-чисте, мов кришталь, хмарки легенькі білі, немов пушинки лебедині, розкидані геть-геть, а сонце сяє-вигріває увесь той божий світ» [8, 152].

Духовна деградація робітників соляних промислів у Таврії, котрі ще вчора були селянами й жили за своїми патріархальними моральними нормами, стає об'єктом досліджень Дніпрової Чайки в оповіданні «На Солоному». Розбещеність, ледарство, грубість, обмеженість мешканців околиць курортного містечка в дельті Дніпра (йдеться, певно ж, про Голу Пристань) викликають закономірне занепокоєння у приїжджого вчителя Гаврила Петровича, і він вирішує протиставити філістерському побутові, позбавленому національних прикмет і позначеному безміром вульгарних пісень типу «За-а-хчу розлюблю, за-а-хчу полюблю!» та інших атрибутів міщанської псевдокультури, зразки справжнього мистецтва: українські народні пісні та вокальні твори М.Лисенка на вірші Т.Шевченка («Заповіт», «Минають дні, минають ночі», «Садок вишневий коло хати» й ін.). Герой Дніпрової Чайки таки досяг своєї мети, хоча й почасти: крізь вал «нежнінької» мови-суржику почали розсипатися діаманти чистої рідної мови, а національний музичний репертуар змусив спролетаризованих селян згадати про духовні витоки свого народу, про славних козаків, що стояли кошем у гирлі Дніпра (в Олешках, Збур'ївці, Прогноях), а відтак збагнути свою громадянську присутність. Авторка підкреслює, що ні за яких обставин людина і сам народ загалом не повинні обривати нитку часів, традицій, не губити своєї історичної пам'яті, бо інакше настане виродження етносу. В оповіданні згадується опосередковано й про Херсон. Письменниця згідно з традицією, яка лишилась живучою й донині серед приміських мешканців, називає це місто в тексті «городом». Адже таке неофіційне найменування милозвучніше, ніж «Херсон», а ще тяжіє до княжих часів, коли на території цього пізнішого міста існував стародавній град-город Олешшя. Гаврило Петрович «у городі шукав, нишпорив по всіх усядах, де б то знайти відповідних пластинок, щоб освіжити огидного репертуара. З'їздив і в Миколаїв, і в Одесу, нарешті приїхав з пакунком» [8, 100]. Але в репліці самого героя усі назви міст названо офіційно: «Я вже вибігав усі крамниці в Херсоні, Миколаєві і Одесі – та ось поки що все, що знайшов» [8, 102].

У своїх творах Дніпрова Чайка вказує на різні причини, що спонукають до проросту негативних явищ у житті народу, зокрема, на згубний вплив побудованої на реакційних засадах старої царської школи, спрямованої на асиміляцію, духовне покріпачення українців. В оповіданні «У школі» (1909) вона відобразила яскраві картини з життя однієї з таврійських шкіл крізь призму процесів русифікації. Авторка вдається до одного джерела комізму ситуацій – нерозуміння дітьми, що в побуті говорять рідною мовою, а в школі навчаються іншою, ряду слів і виразів з нав'язуваної їм російської. Дніпрова Чайка, разом з краями – дотепними героями свого твору, одверто глузує з віджилої системи навчання й виховання в тогочасній Російській імперії, обстоює передові педагогічні ідеї, зокрема, думку К.Ушинського про плідність викладання предметів в освітніх закладах рідною мовою.

Прикмети Нижнього Придніпров'я постають у віршах М.Чернявського «Херсонщина», «Блакить вгорі... І склом блакитним» та ін. В останньому з названих творів живописується Херсон 1900-х років, опоетизовано картини природи в гирлі Дніпра. Ліричний герой милується рідними краєвидами, буйними від зелені плавнями, пароплавом на блакиті хвиль, містом на кручі. Спекотний день у херсонському порту передано за допомогою багатьох мікрообразів. Приваблює в творі розмаїття кольорів: «склом блакитним взялися води дніпрові», «зелені плавні», «білий город», «жовта круча». Поет протиставляє тишу, спокій і красу в природі задушливому й безрадісному животінню херсонців, що живуть, «як черви», «немов незрячі ті кроти». Символом рабства й суспільної заскоружлості, що гнітять мешканців краю, стають місцеві в'язниці. А ось вірш «Еlevator» (1931) сприймається як гімн індустріальній ході на Україні, від якої поетові хотілось очікувати змін на краще. Колишньому Херсонові («Колись отут тюрма стояла,

Дисциплінарний батальйон», «А потім зуби вишкіряла Руїна дика», «Ніби сон Страшливий снився під горою Над занапашеним Дніпром») автор протиставляє сучасне йому соціалістичне місто, де «підвівся велетенський бетонний, Сріблясто-сірий моноліт», «постав гігант доби нової» [23, 102]. Хоча невдовзі по написанню цього твору – у 1932-1933 роках – ця новобудова, з якої висипали зерно просто в Дніпро, щоби посилити голодоморне лихо, стала символом більшовицького людиногубства.

За рядом ознак дореволюційний Херсон можна впізнати в оповіданні М.Чернявського «Проклятий город». Таврійські мотиви відлунують у його ж оповіданні «Потом і кривавицею», повісті «Блискавиці» та інших творах.

У «Морській повісті» (1920) Д.Бурлюка змальовано картини південноукраїнського портового містечка Скадовська та Джарилгацької коси, бачені очима інтелігента, творчої особистості.

Замальовки Херсона й Причорномор'я широко репрезентовані в романі І.Микитенка «Ранок» (1933), присвяченому подіям пореволюційного десятиліття (громадянська війна, розруха, безпритульщина, відбудова економіки країни тощо). Змучений боями білогвардійський офіцер Бугров сприймає Херсон фрагментарно-спогадово: «Яке це місто, куди він вступає з своїм полком? Низеньке, розкидане. Вони йдуть маршем від вокзалу вулицею Говарда, і вулиця та, власне, йде степом – до міста півтора кілометра. Ці степові міста на Україні, творіння князя Потьомкіна, великого фаворита Катерини Великої...» [19, 112]; «Вони вступають у місто, в церквах – урочистий дзвін, священники з корогвами зустрічають їх. І ось – темно-зелені кахлі мозаїки на губернаторському будинку за Олександрівським парком, від якого починається проспект великого полководця, покорителя турків, графа римнікського й князя італійського – генералісимуса Суворова, що співав півнем. Ну да, півнем. На проспекті – офіцерський клуб, дворянське собрание. Вони йдуть містом, праворуч – губернаторський будинок, ліворуч починається военний форштадт, високі глиняні насипи старої фортеці поросли травою...» [19, 112]; «Ось і червоні цегляні корпуси каторжної пересильної тюрми, біла кам'яна церква Катерини Другої, брама дисциплінарного батальйону, далі – знову насипи. Базарна вулиця і внизу – Дніпро» [19, 112]; «Гімназія імені імператриці і надпоривні обличчя дівчат у зелених платтячках і в чорних фартухах, а поруч – Народна аудиторія. Народна! Це вони, це, безперечно, вони, більшовики» [19, 113]. А ось якими постають прикмети Херсона в очах діда Баклаги, колишнього лікарняного сторожа, а тепер охоронця міського цвинтаря: «...Сторожка його – стоїть на краю кладовища, а напроти – недалечко пам'ятник Говарду й бруківка. Через тую бруківку перейти, а далі – губернська тюрма, - то одна каторжна є, у фортеці, а ця просто губернська, - а там за нею, геть у степу, і Тропінська лікарня...» [19, 149]. Через сприйняття героєм трагічних буднів голодоморного 1921 року автор обережно вносить у твір табуовану тему: «І мре того народу – сила-силенна... Кожного дня і воріт не зачинає дід Баклага, все несуть та й несуть. Чи воно з голоду народ мре, чи з пошесті такої? Мабуть, з голоду, бо вже й дід охляв, не пам'ятає, коли й бачив той хліб» [19, 149].

Наш степовий край відтворено в ряді полотен письменника-тавричанина Івана Дніпровського. У сповненому місцевому забарвленні оповіданні «Яхта «Софія» (1928) він колоритно описує велетенський простір, що належить поміщиці С.Фальцфейн. «Упершись в солоний Сиваш, рівний степ її кривуляв коло Чорного моря, шумів над дніпровськими гирлами, біг угору обабіч Дніпра і десь пропадав коло Азовського» [11, 268]. Це справжня королева степу, яка проте в часи суспільних катаклізмів повністю втрачає всі свої маєтності, а далі й життя під час народного виступу. Автор виявляє чудову обізнаність як з історичними подіями в краї, так і з його економічним становищем, побутом і звичаями населення, природними умовами.

Образ Херсонщини часів громадянської війни постає з вірша М.Голодного «Матрос Железняк» (1935), опублікованого в центральній радянській газеті «Правда» в конкурсній рубриці, пов'язаній з пошуком патріотичних пісень для масового вжитку. Твір викликав

жвавий інтерес – 389 варіантів музичного оформлення, з яких витримав іспит часу лише один, автором якого був композитор М.Блантер. Але слід зазначити, що в цьому вірші, котрий здобув пісенні крила, маємо справу з традиційною для соціалістичної доби міфотворчістю. Щемливо-хвилюючі (й особливо дорогі й близькі для південців) описи краю («в степи под Херсоном – / Высокие травы», «в степи под Херсоном – курган») є тлом для вигаданої подвижницької історії матроса-партизана, що буцімто героїчно поліг і навічно похований побіля цього причорноморського міста (реальний підпільник часів громадянської війни Анатолій Железняков був поранений у бою на Катеринославщині й помер від ран у П'ятихатках – далеко від Херсона). Вражає мажорність цього твору, написаного через якісь два роки після жахітливого голодомору-геноциду 1932-1933 рр.:

Веселые песни
Поет Украина,
Счастливая юность цветет.
Подсолнух высокий
И в небе далекий
Над степью кружит самолет [23, 79].

Мимоволі згадуються зловіщі слова великого тирана Й.Сталіна на тлі репресій 30-х років про те, що жити стало краще, жити стало веселіше.

Херсонські мотиви характерні й для творчості М.Зерова, який побував у наших краях у жовтні 1934 року. Як наслідок такої поїздки народився вірш «В гостях у поета», що воскрешає візит до М.Чернявського, та диптих «Херсон», що складається з мініатюр «Ріка в зелених плавнях, жвавий порт...» та «І от крізь порох і блаватну синь...», де озиваються відгомони «епохи тьми, неволі і азарта», переплітаються минушина з сучасністю: «І грецька назва з притиском: Херсон – / З тії ж колоди висмикнута карта» [13, 39].

Уродженець Каховки і вихованець Херсонського дитбудинку Є.Фомін у творах «Гроза», «Любов у дитбудинку», «Дитинство», «Асканія-Нова» майстерно закарбував риси нашого краю. Поетичні характеристики Нижнього Придніпров'я залишив і відомий співець І.Гончаренко. У вірші «Окарина» (1926) він віддає данину каховським мотивам, а поряд відзначає: «...Де синіє затон, / Човен мій між осок пропливає... / Вечоріє. Вогнями Херсон, / Як життя молоде розквітає» [7, 22]. Багатьом землякам змалечку знайомі рядки з твору М.Лисянського «Історія маленького листоноші» (1938):

На свете мест немало,
И город есть Херсон.
Жил в городе Херсоне
Мальчишка-почтальон...

Херсон – почтовый город,
Одессы младший брат.
Там ходят пароходы
Вперед-назад [23, 77].

А ось погляд Б.Пастернака на гирло повноводого Славутича та провінційний Херсон (у поемі «Лейтенант Шмідт»): «Уездная глушь захолустья, / Распев петухов по утрам, / И холостячий устье / Весенний флюс Днепра» [6, 41].

Закоханість і непослабна увага до нашого регіону характеризує лірику В.Маяковського («Свисти, / заноси снегами / меня, / прихерсонская степь») і В.Азарова, котрий не без замилювання згадував «седой, вечно юный Херсон». Про Херсон згадує Г.Белль у повісті «Поїзд точно за розкладом» і М.Боянжу («Хранится ключ от города Потсдам / В музее города Херсона»).

Таврійські мотиви розробляються й у творах Г.П'яткова («В Тендровском заливе», «Асканія-Нова», «Он был, как сад. Памяти Н.Г.Кулиша»). Для когось із поетів важливіші констатації щедрості цих просторів, як-от у А.Ярмольського в його «Фантазії ранньої

осені» (1934): «Під Первомайськом тепло пахнуть дині, / А під Херсоном – холод кавунів» [6, 130]. Інші фіксують увагу на мальовничості краю. Ось яким наш регіон постає в уяві С.Крижанівського як автора поезії «Березань»:

Деь позаду лиман у млі,
Над лиманом димлять кораблі,
Та вітри вали хвиль несуть
На піщану Тендру-косу...
Березань!
Він один, один...
Деь там часу невпинний біг...
Лиш іноді рибальські човни
Хлюпотять біля ніг.
Та мина на Херсон пароплав –
В тихі води південних рік [16,118].

Цей же поет – уродженець Причорномор'я - засвідчує неприховану симпатію до нашого міста у вірші «Два Херсони». В ньому сусідять різні плани зображення: крізь призму минулого й сучасного, через візії майбутнього. На зміну невеликому старому місту («Налитий сном по вінця і / Занурений у сон, / Це – тишею провінції / Зустрів мене Херсон») має прийти індустріальний велетень, багатством і славою якого будуть захоплюватись гості.

Навічно вписав штрихи до образу таврійського краю В.Поліщук («Асканія-Нова»). Неперебутні ліричні спомини, пов'язані з Нижнім Придніпров'ям, залишив і М.Рильський («Асканія-Нова», «Нова Каховка», «У степу», «Молодість» та ін.). У поемі «Слово про рідну матір» (1941) він дав класичну характеристику нашого міста:

Благословенна в болях ран
Степів широчина бездонна,
Що, як зелений океан,
Тече круг білого Херсона,
Що свій дівочий гнучий стан
До Дніпрового тулить лона [21, 19].

Героїчна тема нескореності Херсонщини в роки Другої світової війни відлунує у повістях «Если мы живы» К.Косцинського та «Останній паперовий змії» О.Маринченка, тетралогії «На Півдні» Ф.Залати і романі «Песня синих морей» К.Кудієвського, у п'єсах «Мальчишки Карантинного», «Толя Тендітний» та оповіданнях «Одеська площа», «Останній день дитинства», «Богдана Квітка», «Рубльови» М.Каляки, драматичній поемі «Білобережжя» М.Братана, в «Балладе о неизвестном солдате» Я.Сегала...

Народившись у херсонських степах, любов до них крізь усю свою творчу долю, крізь найтяжчі випробування проніс Є.Маланюк. Простори своєї малої батьківщини він оспівує в десятках творів (цикли «Зеніт», «Сни», «Вічне», «Війна», «Чебрець», «Подорожж», «Під чужим небом», «Паннонські етюди» та ін.). В «Уривку з поеми» з першої опублікованої книги «Стилет і стилос» (1925) він пише:

Херсонські прерії – мов Січ,
А кобзарем – херсонський вітер,
І рідним був одразу клич:
- Вставайте! Кайдани порвіте!

Бо ж там тече козацький Буг
Й – не раз червона – Синюха,
А я там весен вербний пух
І дух землі – з дитинства нюхав [17, 71].

Припонтійський степ оживає в його знаменитій «Варязькій баладі» (1925) і в розлогому «Липні» (1931). Світ козацької річки Синюхи, що колисала дитячі літа поета і

стала символом рідного краю, опоеизований у віршах «Ноктюрн. III» (1927), «Невимовне» (1932), «Тридцять п'ять літ» (1935), «Спогад» (1964) та ін. Співцеве око вабить «сонячна Синюха», яка «по-осінньому сталева», «широка, повновода і прудка», «маєстатично-величава, / Немов Дніпро» [17, 598]. У поезії «Кожен день тут проходить пустельний і легкий...» (1923) Маланюк-емігрант протиставляє екзотику зарубіжжя рідним куточкам:

Що мені телефоти, версалі, експреси?
Нащо грім Аргентин? Чудеса Ніагар? –
Сниться синя Синюха і верби над плесом,
Вільний вітер Херсонщини, вітер-дудар [17, 101].

За таким же принципом контрастних співставлень побудовано й цикл «Під чужим небом» (1920-1924), перейнятий думкою про те, що ніякі принади чужини не зможуть ніколи замінити отчого дому: «Не треба ні паризьких бруків, / Ні Праги вулиць прастарих:/ Все сняться матерній руки, / Стара солома рідних стріх» [17, 97].

Адже «там свист херсонського простору!», «там вітер з кришталевих хвиль!» Це до болю рідна земля вигнанця, що виписується у його нескінченних фантазіях та щемливих спогадах. Це вимріяні замальовки того куточка, де «мати, сидючи на призьбі, / Вже не вичікують мене», де «давно Євгена поминає / За упокій старенький піп», оскільки герой-скиталець не сміє озватись з-за кордону до родичів, аби їм не нашкодити, і відтак вважається загиблим. Але подумки він долає просторову роз'єднаність з батьківським краєм і ніби оприявнюється там, споглядаючи знайомі з дитинства місця:

...Все далі висиха Синюха,
Й линя її весела синь,
А вітер заголосить глухо
І пролітає в далечінь.

Сиріє стріха під дощами,
Вже хата стала нетривка,
І мати слухають ночами
Бронхітне гавкання Бровка [17, 97-98].

Херсонщина у творах Є.Маланюка постає то в ідилічних тонах як щедротна й багата земля, то як часточка образу понищеної і сплюндрованої ворогами України. Тому вона приходить до поета «з пекучим зойком в тайні зору» (цикл «Сни», 1964). Адже там, де «Синюхи безустанний спів», погосподарював лихий зайда – «не стукнувши, підкравсь / В твою оселю бородатий Каїн» і «вбив живих, а мертвих – розікрав» (цикл «Війна», 1966-1967).

До останніх літ свого життя Є.Маланюк бачив «синь Херсонщини», «дитинства краєвиди», «граніти скель» («Спогад», 1964). У природі заокеаня він ловив прикмети материнської землі. У «Канадському сонеті» (1965) Є.Маланюк малює світ Північної Америки, але бачить вітчизну: «Та ж рівнина і той же вітер впертий. / Саскачевань звучить як Саксагань, / Херсонський степ – як прерії Альберти» [17, 581].

Херсонські мотиви переймають усю творчість Яра Славутича (до 1941 року звався Григорієм Жученком). Рідні степові простори, люди і природа південних країв, мала батьківщина поета озиваються в кожній його ліричній книзі. Але найширше ця тема представлена в збірці «Співає колос» (1945). У дебютному вірші «Коню мій буланій...», що був включений до неї, автор оспівує «небесами чистий, Землями плодистий, Квітами барвистий Наш херсонський край» [22, 12]. Таке ж замилювання й захоплення притаманне поезіям-пейзажам «Земля парує... На безмежжя голе..», «Розляглись поля широкі...», «Іду степами по стрункій дорозі...», «Колос колосу співає...», «На сінокосі», «Розорано клини й долини...», «Повіє південь – і відлига...», «Осінь» та ін. Вірш-присвята Тереневі Масенку «Під синім небом, над ясним колоссям...» увібрав і радісні відчуття письменника від споглядання краси рідної землі, і тяжкі переживання, викликані лихоліттями. Адже

“щастя й горе водночас велося” там, де поетова “херсонська юність розцвіла”. На тлі пейзажної атрибутики (синє небо, степи ковилові, дикий терен, шлях до моря) вирізняється образ матері, що “мов зегзиця, плакала вночі”. Цей неповторний “світ у рідних барвах” супроводжуватиме Яра Славутича завжди (“Елегія”).

Цикл “Херсонські сонети” – ліричне свідчення про незглибиму любов Яра Славутича до степової України. Як пензлем художника, виписані замальовки малої батьківщини письменника у віршах “Навесні”, “Шляхи”, “Став”, “Кавуни”, “Вечір”, “Липнева ніч”, “Удосвіта”, “Посуха”, “Гарманування”, “Станція Долинська” та ін. У сонеті “Степи Херсонщини”, створеному на Брянщині в часи війни, постають обриси рідних місць автора, таких звичних для нього і таких принадних. Ці картини сповнені любові, ніжності й певної ідеалізації, адже це край дитячих мрій і сподівань. У пам’яті поета фіксуються, як на кіноплівці окремі кадри, малюнки отчої землі, насичені звуками і барвами (“дзвенить бджола у рвійному нестримі”, “соломоверхі клуні на току”, “голубий ставок”, “розлогі верби в ранішньому димі”, “верхи тополь і вітрякові крила”). Гострим бодем уривається в цю ліричну ідилію згадка про страждання, що випали на долю роду Жученків за радянської доби (“несуть батьки журбу свою гірку”). Просто й щиро говорить Яр Славутич про своє почуття синівської відданості цим південноукраїнським просторам, спомини про які обвівають душу теплом і сонячністю, додають життєвої і творчої наснаги, відваги в боротьбі (“вас не забуду на своїм віку”, “тримаю в серці”, “над усе люблю на чужині”). В сонетах, за традицією, не повторюються слова і вирази. Але в даному вірші рефрен “степи Херсонщини, поля питимі” цілком органічний і виправданий.

Рідні красиви в серпанку щемливої ностальгії і світлої надії на повернення додому виведені в багатьох поезіях з наступних книг “Ні гожий Майн, ні Райнові щедроти...”, “Важкого зерна золотистий ворох...”, “Як помру, не подолавши втому...”, “Мистецтва радісна принада...”, “Благодатне”, “Турівський ліс”, “Чорне море” та ін. Ніяка краса екзотичних країн не може притлумити в серці співця туги за батьківщиною, у звуках і барвах чужини вловлюються прикмети далекої України. У вірші “Коли в Танжирі піють півні...” героєві вимальовується такий пейзаж-ілюзія: “Херсонські села на осонні, Дзвінких дворів ранковий клекіт І став, і верби мрійно-сонні”, “Дніпра могутній гук і гомін”. Але це щасливе видіння минає, і знову душу крає відчуття чи не довічної розлуки з материнською землею.

Вірш “Моє серце в херсонських степах” (1941) пов’язаний з перебуванням у Чернігівській Січі, звідки поет постійно линує думкою на рідний південь, на простори Нижнього Придніпров’я. Щиро й сповідально звучить його визнання, винесене в назву вірша. Ліричний герой відчуває себе невід’ємною часточкою цього прадавнього краю “скитських могил” і “ногайської мли”. В його душі озиваються відгомони епох, героїчні традиції “гнівних gridнів” (князівських дружинників доби Русі-України) і славних запорожців. Але піднесені, бадьорі настрої переплітаються з болючим відчуттям того, що “Великий затоплено Луг”, що “в журбі береги Січеслава”. Це туга, викликана думкою про сплюндрування героїчної української землі і в віддаленому минулому, і вже в ХХ столітті численними зайдами. Це журба, породжена ностальгією по степах, без яких дуже гірко херсонцеві (“Я в душі чебрецями пропах”, “Рідна тирсо, – колиско моя!”). За кожним штрихом (“виспів жайвора в чистому небі”, “жур журавки і трель солов’я”, “чорнокрилий у заводі лебідь”) в уяві героя постають знайомі з дитинства зорові і слухові образи, що співвідносяться з поняттям “малої батьківщини”.

Усмішками «Чаплі», «Степами таврійськими», «Щука», «Сукно в степу», «Птиця плаче», «У курсі дела», «Нова порода свиней», «А за це бозя битиме» відгукнувся на тему нашого краю прославлений гуморист і сатирик Остап Вишня.

Таврійський колорит присутній і в збірках новел П.Загребельного «Новели морського узбережжя» (1956) та «Каховські оповідання» (1953), і в прозі О.Гончара («Таврія», «Перекоп», «Тронка», «Бригантина», «Берег любові» та ін.), і в кіноповісті О.Довженка «Поєма про море».

А ось ліричний штрих з доробку чудового поета В.Куликівського з вірша «Спогад»: «Містом закутий стодзвонним, / Згадую й досі щодня, / Як у степу під Херсоном / Пахне гаряча стерня» [4, 191]. Класична довершеність і гармонійність характеризують лірику цього співця, залюбленого в таврійські простори:

А як прокинешся рано,
Вийдеш на свіжість росин –
Ген оксамит ять тумани
Зелень Дніпрових низин.

Сонце не встало ще,
                        спокій
Стелиться в ранній імлі...
Сплять кавуни смуглобокi
В теплих долонях землі [4, 191].

Простотою й вишуканістю у передачі любові до отчого краю вирізняється поезія В.Кулика («Ластівка над Лиманом», «В степу біля Асканії», «Балада про херсонські кавуни», «Автопортрет у білому на вулиці червненого міста»). Твори співця сповнені болю за трагічні сторінки з історії рідної землі в минулому («Колективізація», «Голод»). Вони омісцєвлені («Пісня про Чаплинку», «На Каховському плацдармі»), звучать пафосно і водночас просто та щиро. Бо кожен такий рядок вилитий з поетового серця, як-от у вірші «Благословенна степова земля»:

В святім краю, де хвилять пшениці,
Де пахне медом цвіт акаціїний,
Моє південне диво України –
Простори незрівнянні, любі ці...

Я чую спів, що лине звіддала,
І ніжна арфа десь на вітрі грає.
Осіння даль...
Чаплинські небокраї –
Благословенна степова земля! [4, 178-179].

Тема малої батьківщини розробляється й М.Братаном у віршах "Таврійський краю! Дивний крине...", "Смаглявій Таврії", "Херсон" та ін. За назвами творів цього співця можна вільно вивчати географію українського Причорномор'я: "Хорли", "Сивашівка", "За Херсоном поріділи плавні...", "Білобережжя", "Чорна долина", "Метелик над Сивашем", "У Кринках", "Свято на Перекопі", "У Новій Каховці...". З замилюванням описує автор фортецю Кизи-Кермен ("Берислав") та береги Інгульця ("Циганський табір") і прикмети Присивашся ("Шипшина з Турецького валу", "І знов летять галасвіта вітри...", "Тюльпан над Сивашем") і "каналу хвилі дніпроплинні" в засушливих таврійських степах ("Отам у полі, за хатами..."), буденні й незабутні обриси Каланчака ("Тиха станція") і замальовки Каховського моря ("Пароплав", "Зустріч"), колоритні постаті південців та їх мрії і сподівання ("Бериславочка", "Брати", "Синьоокій каховчанці", "Тракторист").

Поет В.Загороднюк – подолянин за походженням, але вже добру половину свого життя він мешкає й працює в приморському місті Херсоні. Тож не дивно, що в багатьох своїх творах письменник приділяє значну увагу мариністичній темі. Адже вже самі назви Херсон і Таврія традиційно викликають асоціації з порубіжжям степу та моря: «Живе у полі мій неспокій, / Де заповітна даль степів, / Коли під небом синьооким / Плекаю море колосків» ("Плекаю море золоте..."). Серед безмежних таврійських просторів, оспівуваних поетом, "шляху грінєвської шхуни Ще задрить юний комбайнер" ("Ранок"). Споглядання лукомор'я викликає в уяві ліричного героя грандіозні картини ("Куди плывеш, херсонський степе..."), в яких минуле "дивиться в сучасне", просте й

звичайнісіньке перебуває в гармонії з чимось фантастично-таємничим: «І "лоцман" – баба кам'яна, / Маяк якої ще не гасне, / І ватерлінія – своя...» [12, 233].

В.Загороднюк фіксує моральний дискомфорт, духовне збідніння, байдужість краян у ставленні до національних святощів. У рідних селах "пісенне обміліле море Вже й бур'янами поросло" ("Дорогою пісні"). Але душа жадає віри, світлої надії. Звідси образ вітрила, що символізує молодецьке прагнення до самоствердження і здійсненість мрії, можливість втрат, а водночас і звитяг у морі життя. Прикмети південного міста на Дніпрі фіксує В.Загороднюк у віршах «Над Херсоном гуси пролітають...», «Струм'їла рікою снаги...», «Пуху тополиного в Херсоні...» та ін.

Образ нашого краю постає з рядків «Місячної сонати» миколаївця Д.Кременя («Під сонцем гарячої Таврії / я співаю про очі карії») і «Пливли ми ввечері лиманом...» киянки Л.Костенко («В туман, лиман, у річку Конку / впадали наші голоси»).

Піднесені почуття викликають зустрічі з Херсоном у поета В.Бровченка, адже стільки літ він прожив і пропрацював у цьому південному місті, з ним пов'язав стільки надій і замірів: «Здоров, Херсоне, добрий друже мій. / Частинонька могого світу й радості. / Ти хоч тепер вповні мені відкрий / Своєї простоти великі складності» [1, 28]. Живучи в нашому місті, письменник вивчив його історичні місця, старі райони. Тож і переселившись до Києва, не забуває цих пам'ятних куточків: «Надумаюсь, намірюсь, надивлюсь, / Як ніч понад тобою лине галкою, / І сам на крилах споминів здіймуся / Над плавнями, Воєнним і Забалкою [1, 28].

У поезії В.Шевченка «Здрастуй, Тавріє...» дібрано мальовничі епітети для характеристики рідної землі («лункослава», «синьоока і срібнотрава»). Це «край курганів і ковили», що зазнав багато випробувань, кривавих битв: «Здрастуй, Тавріє, сивоглава, / Край двобою, гучних атак. / Здрастуй, рідна!- я маю право / Називати тебе отак» [4, 291].

Прикмети міста Херсона і Таврії репрезентовано в ряді повістей та оповідань А.Тютюнник («Острови навпроти міста» та ін.). Авторка порушує проблеми екології, б'є на сполох у зв'язку з катастрофічними наслідками грубого втручання людини в життя природи. Повість А.Тютюнник «Далі польоту стріли» (1984-1986) живописує фатальні дієства на Півдні України через сприйняття представників роду Запорожченків: затоплення родючих ґрунтів на велетенських площах унаслідок створення рукотворного Каховського моря, загибель сіл і занепад народних традицій, забуття одвічних моральних норм. Твір обрамлено епізодами про народження дитини: тим самим авторка підкреслює думку, що незважаючи на численні аномалії в природі та в людському середовищі, життя продовжується.

У циклі «З мого родоводу» А.Анастас'єв заглиблюється в минувшину таврійської землі: «Там, де Дніпра пульсує вічна вена / Й тополі підпирають небеса, / Мій дід – батрак і злидень у Фальц-Фейна / Отари тонкорунні випасав» [4, 25]. Думка ліричного героя лине «до Сиваша солоних берегів», до дідівської ниви, що втратила свого господаря, репресованого в часи примусової колективізації.

Образ Херсона та його околиць оспівано в поезіях В.Бровченка («Розмова», «Коли гроза на пристані в Херсоні...»), В.Бойченка («Херсонське літо»), О.Юценка («Херсонський порт»), М.Братана («Херсон»), Л.Куліша («Херсонський вальс»), Л.Вишеславського («Звезда неугасимая Херсона»), С.Гудзенка («Пейзаж»), М.Касьянова («Наш острів»), Н.Коломієць («Пісня про Херсон»), Т.Масенка («Степ»), В.Мелещенка («Вечірній Херсон»), В.Нижеголенко («Славне місто Херсон», «Край мій древній і сучасний», «Херсонські плавні», «Херсонський край»), Н.Кущій («Сонцеликий Херсон»), у новелах Г.Кокостікової («Корабел») та ін.

Люди таврійського краю, що творять загальне обличчя цього куточка України, постають у різних планах у творах: «Херсонським ткалям» М.Нагнибиди, «Заводе мій», «Зерно Присивашся» В.Мелещенка, «Триптих про лікаря» В.Трохименка, «На землі батьків» І.Гайдая, «Графік Ромашових» О.Любомської та ін. Ось якими симпатичними приходять до нас герої поезії В.Бровченка («Коли гроза на пристані в Херсоні...»):

Любові сповнені і весняного шалу,
Ми йшли в теплінь небесну від причалу.
Вода навстріч – видовищем по бруку,
Та міцно ми побралися за руки
І цілувалися, додому не спішили,
Херсонських обивателів смішили [1, 29].

У вірші «Вас так ніхто не любить. Я один...» М.Вінграновський поєднує інтимну тему з мотивом Присивашся: «Я вас люблю, як сіль свою Сиваш, Як ліс у грудні свій листок останній» [16, 145]. Цим же приазовським краєм надихана поезія С.Василенко. У вірші «Генічанка» вона подає такий портрет землячки:

Генічанка – слово то яке,
Тепле, наче сонячне проміння.
Мальовниче в ньому щось таке,
Щось від золотого колосіння.
Очі сині – то від Сиваша,
Що в обійми взяв лимани сині... [3, 34].

А ось інша поетеса – Н.Коломієць – не стомлюється живописати прикмети свого улюбленого міста Голої Пристані («Місто моє», «Голопристанський вальс», «Гола Пристань – лілея моя»).

Минають віки, а місцеві поети не стомлюються освідчуватись у любові до рідного краю. Як пише наш сучасник М.Василенко: «Мені мій край – Білобережжя миле – / любіший всіх далеких берегів» [4, 88].

Література

1. Бровченко В. Вірші // Елінг.-2003.- №2.- С.25-29.
2. Василевська Л.О. (Дніпрова Чайка). Автобіографічні матеріали. 1924 // Відділ рукописів Національної наукової бібліотеки ім.В.Вернадського НАН України. — Ф.Х. — № 34906. [при посиланні вказуємо номер аркуша].
3. Василенко С. Коромисло: Поезії.- Херсон: Просвіта, 1994.- 100 с.
4. Вежі та вітрила: Поезія Херсонщини кінця ХІХ – початку ХХ століття.- Херсон: Наддніпряночка, 2007.- Т.1.- 299 с.
5. Веселов Аркадій. Стихи // Елінг.-2003.- №2.- С.103-104.
6. Вітер з Лиману: Поезії. - Одеса: Маяк,1988. – 237 с.
7. Гончаренко І. Вибране: У 2 т.- К.: Дніпро, 1978.- Т.1.- 342 с.
8. Дніпрова Чайка. Вибрані твори. — К.: Дніпро, 1987. — 279 с.
9. Дніпрова Чайка. Твори: У 2 т. — Харків: Рух, 1931 . — Т.2.– 296 с.
10. Дніпрова Чайка. Вірші // Південний архів.- 1993.- № 1.- С.46-50.
11. Дніпровський І. Яблуневий полон: Вибрані твори.- К.: Дніпро, 1985.- 359 с.
12. Загороднюк В. Ватерлінія степу // Хвиля: Книга в книзі: Поезії. Вип.1.- К.: Український письменник,1992.- С.203-253.
13. Зеров М. Твори: У 2 т.- К.: Дніпро, 1990.-Т.1.- 843 с.
14. Історія міст і сіл УРСР: У 26 т.: Херсонська область.- К.: Гол.ред.УРЕ АН УРСР,1972.- 687 с.
15. Коломієць Н. Я щаслива: Збірка віршів.- Херсон: Просвіта, 2001.- 79 с.
16. Література рідного краю: Письменники Миколаївщини: Посібник-хрестоматія / Уклад. і загальна редакція Н.М.Огренич.- Миколаїв: МОШПО, 2003.- 181 с.
17. Маланюк Євген. Поезії – Львів: УПІ ім.І.Федорова; Фенікс Лтд, 1992.- 686 с.
18. Маркович Д.В. По степах та хуторах: Оповідання.Драма.Спогади. – К.: Дніпро, 1991.- 541 с.
19. Микитенко І. Ранок: Роман // Зібрання творів: У 6 томах.- К.: Наукова думка,1964.- Т.2.- С.99-402.
20. Нечуй-Левицький І.С. Микола Джеря // Твори: У 2 томах.- К.: Дніпро,1977.- Т.1.- С.104-214.
21. Рильський М. Зібр.творів: У 20 т.- К.: Наукова думка, 1984.- 423 с.

22. Славутич Яр. Твори: У 5 т.- К.: Дніпро; Едмонтон: Славута, 1998.-469 с.
23. Уклін земний тобі, Херсоне!: Херсон у художній літературі: Збірник.- Сімферополь: Таврія, 1978.- 167 с.
24. Українська література XVIII століття: Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори.- К.: Наукова думка, 1983.- 694 с.
25. Українські народні думи та історичні пісні: Збірник.- К.: Веселка, 1990.- 239 с.
26. Чернявський М. Степова симфонія: Вірші.- Херсон: Айлант, 1999.- 40 с.
27. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т.- К.: Наукова думка, 1989.- Т.1.- 528 с.